

THƯỜNG XUYỀN BỒI DƯỠNG NHIỆT TÌNH VÀ NĂNG LỰC LÀM THÔNG TIN KHOA HỌC

NGUYỄN CHÍ TÌNH^(*)

Với tư cách là một người từng làm công tác thông tin và nghiên cứu khoa học tại Viện Thông tin KHXH hơn 20 năm, trong bài viết này tôi muốn đưa ra một vài ý kiến gợi ý, vừa là kinh nghiệm, vừa là suy nghĩ, không ngoài mục đích góp một phần nhỏ tìm ra cách thức thực hiện công tác thông tin KHXH đạt hiệu quả ngày một cao theo đúng chức năng và nhiệm vụ của Viện.

1. Thông tin KHXH đối với mỗi cán bộ thông tin phải là một việc làm thường xuyên, có ý thức, có nhiệt tình, dựa trên yêu cầu của sự nghiệp chung và dựa trên những nguồn thông tin có được

Vào những năm 1970, công việc thông tin KHXH của thế hệ cán bộ làm khoa học tại Viện Thông tin KHXH thường được tiến hành theo cách sau:

- Các cán bộ ở từng phòng chuyên môn thông tin như chúng tôi được thông báo định kỳ về nhu cầu thông tin trong lĩnh vực mình phụ trách. Sau đó, hàng tuần hoặc nửa tháng, chúng tôi được tiếp xúc với sách, báo mới nhập về, ngay trước khi đưa vào kho (thời đó chưa có mạng Internet như bây giờ). Mỗi người, theo lĩnh vực chuyên môn và khả năng ngoại ngữ của mình, tìm ngay trên sách báo đó những nội dung thông tin được cho là liên quan đến yêu cầu đã đặt ra và cả những gì mới xuất hiện cần được thông tin với giới khoa học. Từ đó,

những tài liệu được ghi thành những lá phiếu, trong đó có những tài liệu được đề nghị cho xử lý ngay.

- Sau khi trưởng phòng ký duyệt những phiếu tài liệu được cho là cần xử lý kịp thời thì những tài liệu đó được các cán bộ trong phòng trực tiếp xử lý hoặc giao cho các cộng tác viên xử lý. Sau hình thức xử lý đơn giản là viết tóm tắt nội dung lên một trang giấy nhỏ kèm theo phiếu, thì hình thức phổ biến nhất là lược thuật, rồi mới dịch. Khi đó, chúng tôi lược thuật những bài tạp chí và cả những cuốn sách dày. Tài liệu xử lý xong được đánh máy và nhập vào kho thông tin của Viện.

Dễ dàng thấy rằng: theo cách làm việc như vậy, thông tin khoa học được thực hiện theo đúng nghĩa của nó, và mọi người làm việc ở các phòng đều

^(*) Nguyên Trưởng phòng Phòng Biên tập-Trị sự, Tạp chí Thông tin KHXH.

thường xuyên có ý thức tìm tòi, phát hiện và xử lý thông tin. Nhiệt tình thông tin cũng gắn liền với điều đó. Hầu như tuần nào, tháng nào mỗi người đều tìm được những thông tin mới, để lại thúc đẩy mình tìm tòi chuyên cần hơn nữa. Hồi đó, ngân sách khoa học cấp cho Viện có thể nói là tạm đủ để thanh toán theo một bảng giá thù lao khoa học được quy định. Và như vậy, trong hoàn cảnh thời kỳ bao cấp, những người siêng năng và có năng lực cũng có một thu nhập, không lớn nhưng rất quý. Và điều quan trọng là thu nhập được phân phối khá đều, không phải theo chức vụ, cấp bậc mà chủ yếu theo kết quả lao động khoa học. Trong điều kiện đó, mạng lưới cộng tác viên của Viện khá lớn, khá nhộn nhịp, trong đó có nhiều người là nhà nghiên cứu thâm niên, giảng viên đại học. Chính họ, nhiều khi, từ các nguồn sách báo ngoài Viện, đã giới thiệu thêm những tài liệu thông tin có giá trị để xử lý.

- Tiếp theo, từ những tài liệu thông tin được xử lý, do nhận định của các cán bộ trực tiếp làm thông tin, mới hình thành những bài tổng thuật về các vấn đề KHXH, các sưu tập chuyên đề hay các cuốn sách thông tin theo đề tài. Một sự may mắn ngẫu nhiên nhưng rất hợp lý là phần lớn những sản phẩm thông tin được xử lý, qua một thời gian, có thể tập hợp thành tổng thuật hay sưu tập chuyên đề và đều đáp ứng được yêu cầu thông tin do tổ chức hay lãnh đạo đặt ra.

Sau này, đặc biệt từ thời GS.TS. Lại Văn Toàn giữ cương vị Viện trưởng (1993-2005), việc khai thác và xử lý thông tin này được tập hợp trong một cơ chế hoạt động thống nhất của toàn Viện Thông tin KHXH, gọi là Bản tin “*Tài liệu phục vụ nghiên cứu*” hay gọi ngắn

gọn là “*Tin nhanh*”. Cách thức hoạt động cũng như vậy: các thành viên của Ban Tin nhanh này cùng với các cộng tác viên của mình tìm trên sách, báo mới những tài liệu cần thông tin rồi đem xử lý, chủ yếu dưới hình thức dịch trực tiếp. Hàng tháng, Lãnh đạo Viện họp với Ban Tin nhanh để thông báo những lĩnh vực thông tin và yêu cầu thông tin nên chú ý, nhưng chủ yếu việc thông tin vẫn phải tiến hành trên cơ sở tài liệu được cung cấp. Tuy vậy, tài liệu xử lý vẫn đáp ứng được những yêu cầu đặt ra.

Phải khẳng định rằng, khối lượng những tài liệu thông tin đã được thực hiện trong nhiều năm là cực kỳ có giá trị thông tin khoa học, về cả các lĩnh vực kinh tế học, chính trị học, văn hóa học, sử học và các KHXH khác, v.v... Điều đáng tiếc nhất không phải là chúng ta chưa có được thông tin đầy đủ - tất nhiên điều đó cũng phải thừa nhận - mà chủ yếu là chúng ta, những người làm khoa học trong Viện và ngoài Viện, chưa tận dụng đúng mức những sản phẩm thông tin đã ra đời. Riêng với bản thân tôi, hầu hết những bài viết khoa học và nhất là những cuốn sách KHXH mà tôi đã viết chủ yếu đều là nhờ khai thác những tài liệu của Viện Thông tin KHXH.

Gần đây, như tôi được biết, đã xuất hiện vai trò chi phối của những “dự án khoa học” - dự án khoa học từ những đề tài khoa học. Không còn thấy cái không khí làm thông tin thường xuyên một cách nhộn nhịp và có thể là “vô tư” như trước đây nữa để tạo nên cơ sở khách quan cho sự hình thành các chủ đề và nội dung thông tin. Có lẽ người ta đã quá chú ý đến việc đưa ra dự án, phê

duyet rồi thực hiện dự án. Chưa kể dự án, những nhiệm vụ và những quyền lợi nó kéo theo chỉ còn tập trung vào một số giai đoạn nhất định. Khẩu hiệu “người người làm thông tin”, “ngày ngày làm thông tin” rất nên có với các thành viên của Viện Thông tin KHXH không còn được đề cao nữa. Theo tôi nghĩ, cách làm như vậy có thể đem lại cái lợi nào đó về sự lãnh đạo thông tin, định hướng thông tin nhưng lại làm thông tin khoa học bị biến tướng, công tác thông tin không còn là công việc thường xuyên của người cán bộ thông tin khoa học, và dĩ nhiên nhiệt tình thông tin cũng giảm bớt, với một số người thậm chí có những lúc trở về con số không.

2. Yêu cầu đối với người cán bộ thông tin khoa học về việc thường xuyên học tập, tích lũy để nâng cao trình độ, kỹ năng làm khoa học

** Nâng cao trình độ kiến thức*

Trước hết, hãy nói đến việc bồi dưỡng *nâng cao trình độ, kiến thức khoa học*, chủ yếu trong lĩnh vực khoa học mà mình phụ trách. Công tác thông tin khoa học cho phép chúng ta “vừa làm vừa học” hay “trưởng thành trong công tác”, nhưng đừng quên học tập phải luôn luôn là một việc làm có ý thức, khi thì có quan hệ trực tiếp đến đề tài - dự án mà ta đang đảm nhiệm, khi thì đúng là “học để mà học”. Ở đây, tôi muốn nhấn mạnh đến việc đọc và cả xử lý những tài liệu khoa học mà may mắn thay Thư viện KHXH của chúng ta là một cái kho khổng lồ khó tìm được một cái kho tương đương trên đất nước này. Tất nhiên tìm đọc, tìm học cái gì thì từng người có thể quyết định được, và chúng ta không quên cái định luật của việc đọc sách “*kiến thức lưu chuyển thì thành thông tin và thông tin đọng lại sẽ*

thành kiến thức”. Cho nên, trong quá trình đọc sách - tức là tiếp nhận thông tin - để tạo thành kiến thức, theo tôi, có các cấp độ sau:

1/ Đọc chỉ để biết;

2/ Đọc có ghi chép ở các mức độ khác nhau. Ở đây, người đọc đã có sự “động não” để tiếp nhận thông tin - kiến thức;

3/ Đọc và truyền đạt nội dung đọc được cho người khác. Sự “động não” đã ở cấp cao hơn. Việc truyền đạt có thể là nói hoặc viết, tốt hơn là viết (tức hình thức lược thuật một thời đã rất thịnh hành ở Viện Thông tin KHXH). Điều này đòi hỏi người đọc phải tìm hiểu tương đối chính xác nội dung tài liệu và theo đúng quy luật của tư duy ngôn ngữ: “những gì được quan niệm đầy đủ thì dễ bộc lộ sáng sủa” hay “minh trí thì thuận ngôn”. Việc truyền đạt thông tin này còn giúp rèn luyện khả năng diễn đạt bằng ngôn ngữ vốn rất cần thiết đối với người làm thông tin khoa học.

Cuối cùng, sử dụng những điều đọc được vào công tác nghiên cứu, vào các công trình khoa học của chính mình. Đây là lúc người đọc vận dụng kiến thức của chính mình để đánh giá, tiếp nhận kiến thức của người khác. Dĩ nhiên điều này thể hiện một cấp độ tư duy cao hơn, đòi hỏi sự “động não” với tinh thần chủ động, độc lập và cũng dày công hơn. Nhưng, như kinh nghiệm cho thấy, sau một công trình thông tin hay nghiên cứu khoa học, mỗi người sẽ tự thấy mình trưởng thành lên khá nhiều.

Phải nói rằng, trước đây công việc lược thuật, tổng thuật thường xuyên được tiến hành cũng góp phần rõ rệt nâng cao trình độ khoa học của người làm công tác thông tin, vì những công

việc đó hơn hết buộc người ta phải đọc, đọc kỹ, nắm thật vững kiến thức rồi mới nghĩ đến chuyện truyền đạt lại cho người đọc. Ngày nay, các phương tiện thông tin hiện đại quá nhiều, chúng ta có thể đọc trên rất nhiều phương tiện, thiết bị điện tử, đọc bất cứ lúc nào, nhưng theo tôi đọc sách với tính cách là tích lũy, học tập thì tốt nhất vẫn là đọc trên giấy và ghi chép trên giấy. Tôi may mắn còn giữ được hàng vạn trang ghi chép đọc sách trong hơn 50 năm, và đối với tôi đó là tài sản vô giá - có những ghi chép rất lâu sau này đọc lại vẫn có được sự tiếp nhận thú vị, hoặc vẫn sử dụng được cho những nghiên cứu hiện nay.

Tôi xin đưa thêm một kinh nghiệm: với người làm khoa học thì nhiều dữ liệu bắt gặp trong đời sống hàng ngày, kể cả một mẩu tin trên đài, trên báo, đều nên được ghi lại để góp thêm vào các vốn kiến thức KHXH&NV của mình. Với tôi hàng vạn trang nhật ký ghi chép từ khi còn trẻ, và gần đây những cuốn sổ dữ liệu ghi lại trong khi đọc báo, nghe đài hay tiếp xúc, là những tài sản cực kỳ quý giá.

Điều cần nói cuối cùng ở đây là: học tập, tích lũy kiến thức là việc lâu dài của cả một đời, và nếu kiên trì không lơ là thì sau những năm tháng đáng kể kiến thức sẽ được nâng cao. Hơn hết cả, kiến thức và sự uyên thâm đến từ sự học tập bền bỉ, sự tích lũy từng ngày - điều quyết định khiến cho một bộ óc không bao giờ bị lão hóa.

Hiện nay, theo tôi được biết, mỗi cán bộ khoa học ở Viện Thông tin KHXH đều có nhiệm vụ và kế hoạch để qua một thời gian vươn tới những học vị cao hơn. Nhưng điều đó có ý nghĩa là một sự

học tập thường xuyên và thực sự vì khoa học hay không, lại là điều cần suy nghĩ. Vì trên thực tế, không ít người sau khi có được bằng cấp lại không lấy đó làm cơ sở để đạt được những công trình nghiên cứu khoa học đáng kể, ngược lại với họ, bằng cấp trở thành mục đích cao nhất.

** Trau dồi ngoại ngữ*

Nội dung học tập thứ hai mà tôi muốn nói ở đây là *học tập ngoại ngữ*, đặc biệt cần thiết đối với người nghiên cứu khoa học và thông tin khoa học.

Theo tôi, với yêu cầu công tác khoa học ở Viện Thông tin KHXH nói riêng, và cả ở Viện Hàn lâm KHXH Việt Nam nói chung, trình độ ngoại ngữ tốt nghiệp ở bậc đại học là chưa đủ, thậm chí nói rất chưa đủ cũng không sai. Có thể thấy, những tài liệu mà chúng ta tiếp xúc và xử lý hầu hết đều nhắm tới đối tượng trí thức, đối tượng người làm khoa học, ở ngay nước xuất xứ của tài liệu. Cấp độ ngôn ngữ được sử dụng trong tài liệu cũng là cấp độ cao và phức tạp so với một mặt bằng ngôn ngữ chung. Cho nên mỗi cán bộ thông tin khoa học nhất thiết cần nâng cao trình độ ngoại ngữ.

Chúng ta có thể vừa làm vừa học, học qua những tài liệu đọc và xử lý, nhưng phải có ý thức và công phu học tập thực sự. Chúng ta có thể dịch hàng chục tài liệu, đem hiệu đính và công bố, và tất cả có thể qua đi, bị lãng quên rất nhanh chóng, nhưng nếu chúng ta dừng lại trên từng tài liệu, ghi chép, làm quen với những từ mới, thành ngữ mới, thậm chí tập dịch ngược lại, thì hàng chục bài dịch ấy có thể ngang với một khóa học ngoại ngữ.

(Xem tiếp trang 35)